

УДК: 323.2:327.83:316.3](477):061.1ЄС

DOI: <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2025-2-4>

Суспільний вимір європейської інтеграції України: чинники та тенденції трансформації громадської думки

Маргарита Чабанна,

доктор політ. наук,
доцент,
завідувач кафедри політології,
Національний університет
"Києво-Могилянська академія"

Chabanna Marharyta,

Doctor of Political Sciences,
Associate professor,
Head of the Department of
Political Science,
National University
of "Kyiv-Mohyla Academy"

ORCID: 0000-0002-0898-8290
chabanna@ukma.edu.ua

Анотація. У статті досліджується динаміка

суспільного ставлення до європейської інтеграції України у контексті політичних трансформацій, економічних криз та безпекових викликів. Показано, що предикторами зміни суспільної думки виступали внутрішньополітичні події (зокрема Помаранчева революція, вибори 2010–2012 рр. та Революція Гідності), зовнішньополітичні чинники (підписання Угоди про асоціацію з ЄС, візова лібералізація, а також підтримка ЄС у 2022 р.), економічні рецесії та безпекові загрози. Особлива увага приділяється впливу повномасштабної війни Росії проти України, яка стала головним консолідуючим чинником та зумовила різке зростання підтримки євроінтеграційного курсу,

що одночасно зменшило регіональні відмінності у ставленні до Євросоюзу. В цьому контексті, на основі аналізу регіональних, вікових та соціально-демографічних відмінностей простежено поступове нівелювання традиційних розривів між західними і східними регіонами, а також зростання проєвропейських орієнтацій серед старшого покоління після 2014 р. і згодом у 2022–2023 рр. Відповідно, акцентовано роль очікувань та ціннісних орієнтацій громадян, коли більшість українців пов'язує членство в ЄС із економічним зростанням, підвищенням стандартів життя та інституційними реформами, хоча зберігаються і певні побоювання стосовно міграційних викликів, викликів для українського бізнесу чи ризиків культурної уніфікації. У дослідженні підкреслено, що суспільне ставлення до євроінтеграції є не лише індикатором соціальної згуртованості, але і чинником легітимності відповідної державної політики. Отже, його врахування є необхідним для формування ефективних інформаційних кампаній та комунікаційних стратегій, спрямованих на підтримку курсу європейської інтеграції. Подальші дослідження можуть бути зосереджені на динаміці громадської думки в умовах війни та повоєнної відбудови із урахуванням ціннісно-психологічних та соціокультурних чинників.

Ключові слова: Європейський Союз, європейська інтеграція, громадська думка, зовнішньополітичні пріоритети, демократія, політична довіра, політичні цінності.

Публікацію підготовлено в рамках стипендіальної програми Центру діалогу ім. Юліуша Мерошевського.

The Societal Dimension of Ukraine's European Integration: Factors and Transformational Trends in Public Opinion

Abstract. The article examines the dynamics of public attitudes toward Ukraine's European integration in the context of political transformations, economic crises, and security challenges. It demonstrates that the key predictors of shifts in public opinion included domestic political events (such as the Orange Revolution, the 2010–2012 elections, and the Revolution of Dignity), external political factors (the signing of the Association Agreement, visa liberalization, as well as the EU's support in 2022), economic recessions, and security threats. Particular attention is paid to the impact of Russia's full-scale war against Ukraine, which became the principal consolidating factor and led to a sharp increase in support for the European integration course, while simultaneously reducing regional disparities in attitudes toward the EU. In this context, the analysis of regional, age, and socio-demographic differences reveals a gradual decrease in the traditional divides between Western and eastern regions, as well as the growth of pro-European orientations among older generations after 2014 and especially in 2022–2023. At the same time, the role of citizens' expectations and value orientations is emphasized, as most Ukrainians associate EU membership with economic growth, higher living standards, and institutional reforms, while certain concerns remain regarding migration challenges, implications for Ukrainian businesses, and risks of cultural homogenization. The study underscores that public attitudes toward European integration serve not only as an indicator of social cohesion but also as a factor of policy legitimacy. Therefore, their consideration is crucial for the development of effective information campaigns and communication strategies aimed at sustaining the course of European integration. Future research may focus on the dynamics of public opinion in the context of war and post-war reconstruction, with attention to value-psychological and socio-cultural determinants.

Keywords: European Union, European integration, public opinion, foreign policy priorities, democracy, political trust, political values.

Постановка проблеми. Європейська інтеграція як стратегічний курс розвитку країн Східної Європи посідає одне з провідних місць у зовнішній політиці України. В умовах глобалізації та зростаючої міжнародної конкуренції інтеграція до Європейського Союзу відкриває нові можливості для розвитку економіки, політичних інститутів та соціальних структур. Питання набуття членства України в ЄС актуалізувалося з початком повномасштабної війни, що супроводжувалося різким зростанням суспільної підтримки євроінтеграційного вектора. Водночас суспільне ставлення до європейської інтеграції змінюється під впливом політичних та соціально-економічних чинників, які визначають специфіку сприйняття цього процесу різними групами населення. Серед детермінант варто виокремити зовнішньополітичні та внутрішньополітичні обставини, безпекову й економічну ситуацію, що можуть розглядатися як предиктори суспільних орієнтацій. Водночас вагомими залишаються фактори рівня освіти, соціального та економічного статусу, які попри меншу

дослідженість у науковій літературі істотно впливають на формування патернів зовнішньополітичних преференцій.

Тож логічно, що євроінтеграційний процес України досліджують як крізь призму інституційних та нормативно-правових змін, спрямованих на адаптацію національної політики до стандартів Європейського Союзу, так і з урахуванням соціальної основи інтеграції. Історично ставлення громадян до процесу євроінтеграції коливалось і становило предмет численних досліджень, автори яких, фокусуючись на визначенні загальних тенденцій, слухно приділяли увагу регіональним, а подекуди віковим, освітнім та соціально-економічним відмінностям, що дозволяло стверджувати про певні патерни у формуванні зовнішньополітичних преференцій.

Аналіз публікацій з теми показує, що у працях українських та закордонних дослідників представлено такі аспекти, як: динаміка ставлення населення до євроінтеграції; роль політичних та соціальних подій у формуванні підтримки членства України в ЄС; регіональні та соціально-демографічні відмінності, що визначають євроінтеграційні настрої; ціннісні та прагматичні мотиви підтримки чи євроскептицизму; вплив російської війни проти України та зовнішньополітичних факторів на формування громадської думки; а також роль інформаційного середовища, медіа, офіційних повідомлень і дезінформаційних кампаній. Зокрема, О. Гарасим, О. Калініченко, С. Пахоменко, О. Шульга [Злобіна та ін., 2016; Шульга, 2009] досліджують динаміку громадської думки та ціннісні орієнтації українців у контексті європейської інтеграції. Є. Головаха, А. Горбачик, Н. Паніна, О. Резнік [Головаха, 2008; Головаха, 2021; Горбачик, 2021; Паніна, 2005; Резнік, 2022] концентрують увагу на соціально-демографічних відмінностях та регіональних аспектах. К. Волчук, О. Онух, Ю. Юнусова [Юнусова, 2005; Onuch, 2024; Wolczuk, 2023] фокусуються на політичній поведінці, ідентичності та ролі зовнішніх чинників. А. Костенко, Д. Малай, М. Міщенко, А. Пугач, М. Рябчук, Л. Чекаленко, [Костенко, 2018; Міщенко та Пугач, 2024; Рябчук, 2019; Чекаленко, 2016; Malaj, 2023], використовуючи соціологічні дані, досліджують інформаційне середовище. Ю. Палагнюк [Palagnyuk, 2025] аналізує суспільну думку в умовах російсько-української війни, підкреслюючи роль безпекового виміру у зростанні підтримки євроінтеграції, а також вказує на взаємозв'язок між рівнем довіри та ставленням до євроінтеграційних перспектив. В. Марчук [Марчук, 2024] звертає увагу на зв'язок між політичними та безпековими преференціями українців і вибором європейського вектора. І. Іванюк та Л. Паращенко [Іванюк та Паращенко, 2023] аналізують роль парламентської просвіти у формуванні знань і очікувань громадян щодо інтеграції. Дослідження С. Куркіної та В. Журавльова [Куркіна та Журавльов, 2021] висвітлюють зв'язок між євроінтеграційним дискурсом і соціально-економічними реформами. Про переважання прагматичних орієнтацій над ціннісними пише В. Фесенко [Фесенко, 2011], а про зміну дискурсу, від прагматично-економічного у 1990-х до цивілізаційно-ціннісного після 2014 р. пишуть С. Русаков, О. Сокур, М. Козловець, В. Худавердієва [Русаков, 2025; Сокур, 2015; Козловець, 2025; Худавердієва,

2022]. Окрему увагу вчених привертають трансформації суспільних настроїв у період повномасштабного вторгнення Росії на територію України. Тут варто відзначити праці А. Грушецького [Грушецький, 2023], О. Носової [Nosova, 2023], Ю. Палагнюк [Palagnyuk, 2025], М. Фахурдінової [Фахурдінова, 2023], а також інших українських та закордонних дослідників. Окремими вченими розглянуто і методологічні аспекти досліджень, зокрема типи вибірок, поєднання кількісних і якісних методів, специфіку порівняльних досліджень, формати опитувань. Оскільки для розкриття теми суспільного ставлення насамперед актуальним є використання емпіричних даних, найбільш поширеним тут є соціологічний підхід, зосередження на аналізі опитувань громадської думки, фокус-групових досліджень та моніторингу динаміки підтримки євроінтеграції. Численні опитування громадської думки та аналітичні матеріали представлено такими аналітичними установами, як: Центр Разумкова, Фонд "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва, Київський міжнародний інститут соціології, Соціологічна група "Рейтинг", Національний інститут стратегічних досліджень, Регіональна комунікаційна програма ЄС для Східного сусідства, Інститут світової політики, Український центр європейської політики та багато інших, які в межах зазначеної теми насамперед публікують дані, що демонструють як еволюцію підтримки вступу України до Євросоюзу, так і регіональні відмінності у ставленні населення до євроінтеграції.

Попри численні дослідження, що фіксують загальні тенденції ставлення українців до євроінтеграції, систематизація отриманих даних та визначення передумов і наслідків їхньої зміни потребують комплексного підходу. Національні середні нерідко маскують значні регіональні відмінності, а демографічні та соціально-економічні чинники подекуди випадають з аналітичного поля і відповідні змінні не завжди включаються до опитувальників. Тож подекуди доступні дані за відповідними розподілами є фрагментарними, що ускладнює їхню систематизацію. Окрім того, інтерпретуючи їх, необхідно враховувати відмінності методологій опитувань. Зокрема, спроби зіставити результати схожих досліджень, проведених одночасно, можуть призводити до орієнтовних, надто узагальнених або фрагментарних висновків через варіативність формулювань запитань. Зазвичай, вимірювання загальних тенденцій здійснюється через запитання про підтримку інтеграційного вектора зовнішньої політики України та готовність взяти участь у референдумі щодо набуття членства в Європейському Союзі. Проте відмінності у методологічних підходах означають, що навіть систематизація різних опитувань дає радше узагальнену картину. Зіставлення методології і даних опитувань показує, що в опитуванні про схильність підтримувати євроінтеграцію може бути включено як формулювання про "ставлення до євроінтеграції України (членства України в ЄС)", так і запитання про "ставлення до ЄС", що хоча і дозволяє під час інтерпретації відповідей робити певні припущення про зв'язок зі ставленням до членства, проте не означає, що відсотки, отримані за позитивні відповіді, збігатимуться. Зокрема, громадяни можуть прихильно ставитись до європейських цінностей

або симпатизувати мешканцям європейських держав чи конкретним політикам, проте не обов'язково однозначно підтримувати вступ України до Євросоюзу. Ще менший відсоток висловлює схильність взяти участь у відповідному референдумі.

Загальна актуальність вивчення громадської думки, тенденцій її трансформації та регіональних і вікових патернів зумовлена визначальним впливом суспільства на реалізацію європейського зовнішньополітичного курсу (який безпосередньо залежить від рівня підтримки та легітимності у суспільстві) та імплементацію відповідних реформ, що має пряме значення для політичних трансформацій на національному рівні (оскільки відбиває потенціал консолідації суспільства та рівень його фрагментації). Водночас варто враховувати, що зміни (зокрема ціннісні та світоглядні) відбуваються під впливом, як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Отже, **мета** цієї статті: дослідити динаміку ставлення українського суспільства до європейської інтеграції, визначити соціально-демографічні та регіональні патерни формування громадської думки, а також окреслити роль політичного, економічного та безпекового контексту у трансформації суспільних орієнтацій щодо членства України в ЄС. Відповідно, **завдання** дослідження: періодизувати трансформацію ставлення українського суспільства до європейської інтеграції від 1990-х рр. до сьогодні; проаналізувати роль політичних, економічних та безпекових чинників відповідних змін; визначити соціально-демографічні та регіональні патерни формування громадської думки; окреслити значення суспільних очікувань, політичної довіри та ціннісних орієнтацій; визначити методологічні обмеження та виклики дослідження громадської думки стосовно членства України в ЄС.

Виклад основного матеріалу. У 1990-х рр. українське суспільство демонструвало широкий спектр поглядів: від проєвропейських симпатій у Західному і Центральному регіонах до прагнення більш тісних зв'язків з Росією – в Східному та Південному. Водночас тема євроінтеграції не була пріоритетною для тогочасного суспільства, увагу якого було сфокусовано на пострадянських демократичних трансформаціях та ринкових реформах. До того ж, геополітичні орієнтації громадян, маючи тісний зв'язок з мовною та регіональною ідентичністю, виступали радше індикатором прихильності або опозиційності до демократичного розвитку незалежної України.

Згодом, на початку 2000-х рр., після періоду так званих "розбалансованої ідентичності" і політичної маргіналізації [Резнік, 2022], за даними більшості загальнонаціональних опитувань, відбулося поступове зміцнення проєвропейських орієнтацій. Деякі експерти вказують так званий "пік позитивного ставлення до вступу до ЄС" (з підтримкою на рівні 56%), який спостерігався у 2000 р. (лише 9,6% висловлювалися негативно); у поєднанні з критичним ставленням до союзу з Росією (до якого 37% ставилися негативно і 41% скоріше позитивно), припускаючи, що роль у таких трансформаціях відіграла Друга чеченська війна [Фесенко, 2011]. Тут варто зважати на те, що вказана загальна тенденція формувалася переважно за рахунок мешканців

Західного регіону та містян. При цьому, геополітичний вибір залишався вибором цивілізаційним, і у суспільному сприйнятті надалі чітко простежувався зв'язок між зовнішньополітичними пріоритетами та ліберально-демократичними поглядами. Якщо казати про кількісний вимір прихильності до Євросоюзу, то у 2002 р. 63 % українців оцінювали вплив Європейського Союзу як позитивний, а на запитання "Який напрям зовнішньої політики має бути пріоритетним для України?" відповідь "Відносини з країнами ЄС" надали 28,5 % респондентів. У 2003 р. їх частка становила 27,1 %, наступного року – 25,6% [*Ставлення громадян до основних ...*, 2010].

Політична мобілізація, пов'язана з президентськими виборами у 2004 р. та Помаранчевою революцією, активізувала проєвропейську риторику політиків та посилила проєвропейські настрої електорату демократичних сил. До того ж, варто вказати на одночасну політичну поляризацію суспільства і відповідне посилення проросійських орієнтацій. Утім, загальні тенденції свідчили, що кількість прихильників інтенсифікації відносин із Заходом поступово зростає і у 2005 р. становила 27,1 %, у 2006 р. – 30 %, у 2007 р. – 33,2 %. У 2008 р. підтримка членства в Євросоюзі знизилася до 27,5% [*Ставлення громадян до основних ...*, 2010], не в останню чергу, під впливом пропагандистської кампанії, інспірованої проросійськими політичними силами. Водночас, під час інтерпретації загальнонаціональних даних необхідно враховувати те, що зменшення відповідних показників відбувалось за рахунок східних регіонів. Зокрема, у 2008 р. на відносини з ЄС були орієнтовані 65,5% мешканців західних і 40,7% мешканців центральних областей (на відносини з Росією – 36,6% мешканців Центру, 55,6% мешканців Півдня та 58,1% мешканців Сходу України) [*Ставлення громадян до основних ...*, 2010].

Хоч молодь і люди з вищою освітою зберігали стабільну проєвропейську орієнтацію, політична та економічна нестабільність у другій половині 2000-х рр., зокрема фінансово-економічна криза 2008-2009 рр., спричинила розчарування частини суспільства у реформах та зосередження уваги на забезпеченні економічних потреб, тоді як зовнішньополітичні орієнтації ставали другорядними. В таких умовах зберігалася поляризація українського суспільства у ставленні до інтеграційних пріоритетів, зважаючи на те, що у 2010 р. після президентських виборів відбулося часткове посилення проросійських орієнтацій, особливо на Сході та Півдні України.

Водночас Європейський Союз, зі свого боку, запроваджував як інституційні ініціативи (зокрема Програму Східного партнерства у 2009 р. та Порядок денний про асоціацію між Україною та ЄС, підписаний того самого року), які створювали нові очікування; так і двосторонні заходи, що стосувалися технічної допомоги та візової лібералізації і надавали раціональну аргументацію для підтримки ідеї європейської інтеграції.

Стосовно конкретних кроків, які час від часу постають на порядку денному, а саме: потенційної участі у референдумі стосовно вступу України до Європейського Союзу (або, за термінологією соціологів, "декларативно-

натановного індикатора ставлення українців до євроінтеграції" [*Ставлення громадян до вступу ...*, 2021]), якби у грудні 2009 р. відбувся референдум, потенційно участь у голосуванні взяли б 61% громадян. З них 51% схильні були проголосувати за вступ, 27% – проти. Традиційно, найбільшу підтримку (на рівні 68,5%) висловлювали жителі західних областей (проти – 11%), в центральних та північних областях підтримка становила 54% (проти – 20,5%). На Півдні і Південному Сході "за" висловлювались 43%, "проти" – 31%. Найменше прихильників було в Криму та на Донбасі ("за" – 39%, "проти" – 50%) [*Громадяни України хочуть ...*, 2015]. Цікавими є дані про те, що попри регіональні та вікові відмінності у ставленні до вступу України у ЄС, за даними від 2011 р., настрої молоді Криму та Донбасу, де загалом переважало негативне ставлення до членства в ЄС, не відрізнялися від преференцій представників цієї ж вікової групи з інших регіонів України, і 51% громадян віком 18-29 років у цьому регіоні підтримували вступ України до ЄС (не підтримували – 22%) [*51% молоді Донбасу й Криму ...*, 2011].

Із проголошенням пріоритетності проєвропейського напрямку зовнішньої політики та закріпленням цієї ідеї у Законі "Про засади внутрішньої та зовнішньої політики" (2010 р.) 2011 р. (як відзначають експерти) став моментом зміни громадської думки. Проте відповідні симпатії в цей період висловлювала лише відносна більшість опитаних. Таким саме залишався рівень підтримки і у 2013 р. [*Євроінтеграція України ...*, 2014, с. 10]. У відповідь на запитання "Яким інтеграційним напрямом має іти Україна?" вступ до Євросоюзу у травні 2013 р. підтримували 41,7% (вступ до Митного союзу – 31%, за неприєднання ані до ЄС, ані до Митного союзу виступали 13,5%, не визначилися з відповіддю 13,7%) [*Євроінтеграція України ...*, 2014; *Ставлення громадськості ...*, 2013]. Помітними були і значні вікові відмінності. У 2013 р. серед молоді (до 29 років) орієнтація на інтеграцію до Євросоюзу переважала (54%), тоді як прихильників Митного союзу було 19%. Водночас представники старшої вікової групи (від 60 років) меншою мірою підтримували вступ до ЄС (30%) і більше тяжіли до Митного союзу (підтримка на рівні 45%) [*Ставлення громадськості ...*, 2013].

Відмова підписати Угоду про асоціацію з ЄС, що стала катализатором масових протестів, а також Революція Гідності, тимчасова окупація Криму і початок війни на Донбасі значно посилили проєвропейські настрої, і вже у березні 2014 р. вступ до ЄС підтримали 45,3%, а у травні – 50,5 (вступ до Митного союзу – 21,6% та 21,4%, відповідно) [*Євроінтеграція України ...*, 2014, с. 10].

Необхідно зазначити, що у 2013–2014 рр. відбулася "збалансована за віковим розподілом зміна інтеграційних преференцій українського суспільства" і вперше ідею членства України в ЄС підтримала більшість представників кожної вікової групи [*Євроінтеграція України ...*, 2014, с. 11]. При цьому, найбільш прихильною до євроінтеграції була молодь: у травні 2013 р. 54% респондентів віком 18–29 років та відносна більшість респондентів 30–49 років виступали за членство в ЄС; серед громадян 50–59 років прихильників європейського та

євразійського векторів було порівну; прибічників ЄС віком від 60 років – менше. Але якщо розглядати трансформацію ставлень, то підтримка проєвропейського вектора збільшилася саме серед людей середнього і старшого віку, а невисокий приріст серед молодих людей експерти пояснюють тим, що "потенціал підтримки євроінтеграційної ідеї серед молоді був максимально використаний" [Євроінтеграція України ..., 2014, с. 13].

За даними, наведеними у таблиці 1, якщо у грудні 2011 р. на запитання про те, чи треба Україні вступати до Європейського Союзу, відповідь "так" надали 58,0%, респондентів віком до 29 років, то у травні 2014 р. – 58,3% [Євроінтеграція України ..., 2014, с. 13]. Водночас звернімо увагу, що збільшилася кількість громадян, які виступали проти (вочевидь, за рахунок тих, хто вагався із відповіддю у 2011 р. і, ймовірно, через радикалізацію настроїв прихильників антидемократичних сил, спровоковану політичним протистоянням). Проти вступу до ЄС у 2014 р. висловилися майже на 7% більше респондентів, ніж у 2011 р.

Таблиця 1.

Відповіді на запитання "Як ви вважаєте, чи треба Україні вступати до Європейського Союзу?" (молодь)

	Грудень 2011 р.	Травень 2014 р.
Так	58,0	58,3
Ні	21,9	28,6
Важко відповісти	20,4	13,1

*Укладено автором на основі даних Фонду "Демократичні ініціативи" [Євроінтеграція України ..., 2014, с. 13].

Варто відзначити, що в цей період зменшилася частка прихильників Митного союзу: від 39% до 22% у групі 50–59 років і від 45% до 28% серед людей старше 60 років [Євроінтеграція України ..., 2014, с. 12].

Для порівняння, за даними, які наводить Центр Разумкова, у грудні 2014 р. 57% громадян орієнтувалися на вступ до Європейського Союзу і 16% – на приєднання до Митного союзу, у грудні 2015 р. – 56% і 13%, у грудні 2016 р. – 58% і 11%, у грудні 2017 р. – 59% і 11%, у грудні 2018 р. – 59% і 12,5%, а у грудні 2019 р. – 64% і 13% [Підсумки–2019 ..., 2019].

Водночас регіональні відмінності у ставленні до європейської інтеграції залишалися найбільш помітними і сталими. Традиційно прозахідний вектор зовнішньої політики підтримували мешканці Західного і Центрального регіонів, проросійські орієнтації мали мешканці східних та південних областей. При цьому, експерти, як було зазначено, виокремлюють відмінності настроїв на Донбасі. У 2014 р. Донбас був єдиним регіоном України, де абсолютна більшість населення, 68%, вважала, що пріоритетним напрямом інтеграції має бути членство в Митному союзі. А підтримка євроінтеграції на Донбасі, порівняно з іншими регіонами, була найнижчою і становила 13% [Євроінтеграція України ..., 2014, с. 14].

Ілюстративними є дані, наведені у таблиці 2.

Таблиця 2.

**Відповіді на запитання "Яким інтеграційним напрямом має іти Україна?"
(травень, 2014 р.)**

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Вступ до ЄС	87,7	64,0	28,0	30,5	13,1
Вступ до Митного союзу	1,0	6,9	25,1	29,5	67,8
Неприєднання ані до ЄС, ані до Митного союзу	4,8	18,1	28,4	32,2	8,1
Важко відповісти	6,5	11,0	18,5	7,8	10,9

*Укладено автором на основі даних Фонду "Демократичні ініціативи" [Євроінтеграція України ..., 2014, с. 14].

Інтерпретуючи ці дані, окрім відзначення традиційно високих євроінтеграційних прагнень на Заході країни та помірно високих у Центрі, варто звернути увагу на "істотний резерв" [Євроінтеграція України ..., 2014, с. 15] потенційних прихильників євроінтеграційної ідеї на Півдні та Сході. Водночас, на Донбасі ця частка становила лише 8%. З 2013 р. по 2014 р. у південних областях кількість прихильників Митного союзу зменшилася на 14% (з 39% до 25%), але, водночас, на 14% побільшало прихильників ідеї неприєднання ані до ЄС, ані до Митного союзу (від 14% до 28%) [Євроінтеграція України ..., 2014, с. 15].

У 2016 р. пріоритетними відносини з країнами ЄС вважали 75,5% мешканців Західного і 52,8% мешканців Центрального регіонів. На Півдні, Сході та на Донбасі співробітництво з ЄС вважали пріоритетним 27,0%, 23,7% і 30,3% респондентів, відповідно. При цьому, вступ до ЄС, як відображено у таблиці 3, підтримували 77,4% респондентів на Заході і 55,8% в Центрі України. На Сході, Донбасі і Півдні переважна частина опитаних висловилися проти вступу до ЄС (57,6%, 52,8% і 44,0%, відповідно) [Зовнішньополітичні орієнтації ..., 2016].

Таблиця 3.

**Відповіді на запитання "Як Ви вважаєте, чи треба Україні вступити до
Європейського Союзу?", 2016 р.**

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Так	77,4	55,8	32,4	30,3	34,3
Ні	12,1	26,4	44,0	57,6	52,8
Важко сказати	10,5	17,8	23,6	12,1	12,9

*Укладено автором на основі даних Центру Разумкова [Зовнішньополітичні орієнтації ..., 2016].

Цікавими є дані про те, що вища освіта традиційно корелювала з більшою прихильністю до європейської інтеграції: у 2017 р. серед осіб із вищою освітою 68% висловлювалися за вступ до ЄС, тоді як серед респондентів із середньою освітою – близько 50% [Ukrainians' attitudes ..., 2017]. Схожі тенденції простежуються і у розрізі соціально-економічного статусу: підприємці, студенти та працівники сфери послуг частіше висловлювали проєвропейські орієнтації.

Загалом, після 2014 р. європейський вектор став домінантним. На стабільність проєвропейських настроїв суттєво вплинули інституційні ініціативи, зокрема, запровадження безвізового режиму з ЄС у 2017 р., а також

розширення економічних і політичних зв'язків у межах Угоди про асоціацію з ЄС, які підкріпили очікування від євроінтеграції. Окрім того, експерти пояснюють відповідну трансформацію емоційною мобілізацією проти російської агресії; переосмисленням зовнішньої загрози; посиленням національної ідентичності, орієнтованої на західні інституції [*Ставлення громадян до європейської ...*, 2019].

Після ухвалення змін до Конституції у 2018 р. і закріплення курсу України на членство в ЄС відмінності у зовнішньополітичних орієнтаціях між регіонами проілюстровано даними опитування, проведеного в грудні у 2019 р. У Західному регіоні підтримка членства в ЄС становила 90% (проти висловились 3%), у Центральному проєвропейські орієнтації мали 70% респондентів (несхвалення висловили 8%), у Південному – 44% (проти 23%), у Східному – 42% (проти висловились 23%). Варто відзначити доволі високий відсоток респондентів, які не визначились: на Півдні і на Сході України (33% і 34%, відповідно) [*Підсумки–2019 ...*, 2019].

За рік до повномасштабного вторгнення, у березні 2021 р., 59% респондентів вважали, що "Україні потрібно вступати до Європейського Союзу", 26% дотримувалися протилежної думки. При цьому частка прихильників перевищувала частку незгодних у Західному (84% і 8,5%) та у Центральному (63% і 19%) регіонах. Протилежне співвідношення респондентів було у Східному (38,5% і 46%) та у Південному регіоні (41,5% і 42%). За даними від грудня – листопада 2021 р., за вступ до ЄС мали намір голосувати 79,5% мешканців західних областей, 59,5% – центральних, 41% жителів Півдня і 35% жителів Сходу (проти, відповідно, 10%, 20%, 36% і 46%). Водночас, опитування показали, що "чим молодші респонденти, тим більше серед них тих, хто вважає, що потрібно вступати до ЄС (частка таких зростала і становила 44% серед тих, кому 60 і більше років, 76% серед тих, кому від 18 до 29 років)". У разі проведення референдуму, вступ України до Євросоюзу схильні були підтримати 59% респондентів (80% серед тих, хто мав намір голосувати), проти висловилися б 26% (17%, відповідно). Цей розподіл пояснюється тим, що серед прихильників вступу до ЄС намір взяти участь у референдумі висловили 96%, а серед противників – 46%. У листопаді – грудні того ж року намір взяти участь у референдумі стосовно вступу України до ЄС висловили 69% опитаних. За вступ проголосували б 56% громадян (або 78% учасників референдуму), проти, відповідно, 26% і 18% [*Оцінка громадянами ситуації ...*, 2021].

Повномасштабна війна Росії проти України стала вирішальним моментом у трансформації суспільних орієнтацій, зокрема, у формуванні консолідованої позиції. За даними Соціологічної групи "Рейтинг", підтримка членства в ЄС стрімко зросла з 68% до 86% і у березні становила 91% [*Сьоме загальнонаціональне опитування ...*, 2022]. Варто врахувати, що зростання відбувалось переважно за рахунок підтримки з боку респондентів, які раніше виступали проти вступу до політико-економічних союзів. У червні 2022 р. 87% респондентів на національному рівні схильні були підтримати на референдумі

членство України у ЄС [Тринадцяте загальнонаціональне опитування ..., 2022b]. Показовим є те, що така підтримка була одностайною серед представників усіх вікових груп [Тринадцяте загальнонаціональне опитування ..., 2022], а показники на Сході та Півдні (на рівні 84%) [Балачук, 2022] свідчили про певне нівелювання регіональних розподілів і про те, що проєвропейський курс став не лише зовнішньополітичним пріоритетом, але і важливою складовою національної ідентичності.

За даними Центру Разумкова, у грудні 2022 р. підтримка дещо знизилась і становила 79%. Цей рівень симпатій залишався стійким і у 2023 р. За даними від березня 2023 р., за вступ до ЄС схильні були голосувати 86% мешканців західних областей, 82% – центральних, 73% – східних та 56% – південних (частка противників ідеї євроінтеграції становила, відповідно, 3%, 5%, 11% і 17%). Загалом, на потенційному референдумі за вступ України до Європейського Союзу проголосували б 79% респондентів (або 92% тих, хто збирався взяти участь); проти проголосували б 7% (і, відповідно, 4%). Згодом підтримка в усіх регіонах суттєво зросла. У січні 2024 р. позитивне ставлення до Європейського Союзу висловили 87%, а підтримку вступу України до Європейського Союзу 84%. Зокрема, вступ до ЄС підтримали б 91% жителів Західного регіону, 86% – Центрального, 78% мешканців Сходу та 74,5% – Півдня. Не підтримували б вступ до ЄС 7% респондентів. Окрім того, що молодші респонденти частіше підтримували вступ до ЄС (89% серед тих, кому менше 30 років), частка прихильників євроінтеграції у групі від 60 років зросла до 80% [Оцінка громадянами зовнішньої ..., 2024].

Подібну тенденцію ілюструють і дані, які наводить Київський міжнародний інститут соціології і за якими у травні 2024 р. абсолютна більшість українців хотіла би бачити Україну в складі Європейського Союзу [Виміри ставлення до ..., 2025]. Згідно з іншим опитуванням, представленим Міжнародним республіканським інститутом в Україні, підтримка ЄС коливалася в межах 60–90% залежно від регіону [Міжнародний республіканський інститут, 2024]. Відповідні регіональні відмінності, що стали помітнішими, порівняно з попереднім періодом, представлено у таблиці 4.

Таблиця 4.

Виміри ставлення до ЄС у регіональному розрізі, травень 2024

	Захід	Центр	Південь	Схід
Хочуть бачити Україну членом	92	91	88	82
Готові прийти на виборчі дільниці і проголосувати "за" на референдумі	67	73	65	59
Довіряють	50	47	42	42

*Укладено автором на основі даних КМІС [Виміри ставлення до ..., 2025].

У вересні 2024 р. взяти участь у референдумі готові були 81% опитаних (від 63% на Півдні до 90% на Заході). При цьому, серед потенційних учасників референдуму за вступ до ЄС висловили намір голосувати 96% мешканців західних областей (проти – 3%), 90% – центральних (проти 5,5%), 81% – східних

(проти 13%) і 69% – південних (проти 20%) [*Підтримка громадянами вступу ...*, 2024]. У грудні 2024 р. європейську інтеграцію України підтримували 69% опитаних, ідею не приєднуватися до жодного союзу схвалювали 18% респондентів. При цьому, громадяни, які до повномасштабного вторгнення проживали у центральних та західних областях, на 16% частіше підтримували євроінтеграцію, ніж жителі південних та східних регіонів [Волянська, 2024].

Стосовно вікового розподілу, на грудень 2024 р. респонденти віком 18–49 років на 11,5%, імовірно, підтримували б вступ до ЄС, ніж ті, які старші 50 років [Костіна, 2024]. Опитані, які живуть за межею бідності, на 18% рідше виступали за вступ України до ЄС, ніж бідні та умовно заможні респонденти [Волянська, 2024].

У травні 2025 р. 82% українців позитивно оцінювали відносини між Україною та Європейським Союзом (порівняно з опитуванням від 2016 р. їх частка зросла на 21%), 70% громадян схильні були проголосувати за вступ України до ЄС на референдумі (9% громадян проголосували б проти) [*Опитування громадської думки ...*, 2025]. За даними опитування, проведеного дослідницькою агенцією *Info Sapiens* у червні – липні 2025 р., 74% громадян підтримували ідею вступу України до Європейського Союзу. Найвищий рівень підтримки, традиційно, демонстрували жителі Києва (82%), західних (80%), північних (78%) та центральних (76%) областей. Підтримка на Півдні становила 69%, на Сході – 64%. Проти вступу до ЄС висловились 6% українців, не визначилися зі своєю позицією 18% [Балачук та Кричківська, 2025].

Зросла, порівняно з попереднім періодом, і довіра українських громадян до Європейського Союзу. Наразі ЄС залишається міжнародним партнером України, якому довіряють найбільше. У травні 2025 р. рівень такої довіри становив 76% (зокрема, зріс, порівняно з 2017 р., на 18%) [*Опитування громадської думки ...*, 2025]. У 2024 р. Європейському Союзу довіряли 46% українців (не довіряли – 19%) [Київський міжнародний інститут соціології, 2025], проте підтримували вступ 69% [Волянська, 2024], що показує доволі цікаву тенденцію в умовах єдино можливої одновекторної зовнішньополітичної орієнтації.

Окрему увагу варто приділити чинникам формування такої довіри та, відповідно, проєвропейських орієнтацій суспільства. Певною мірою ставлення до членства у ЄС залежить від рівня обізнаності про діяльність Об'єднання, умови та наслідки набуття членства для України. Відповідно до даних опитувань за період від 2006 р. до 2011 р., 61% українців знали про переговори щодо угоди про асоціацію з ЄС не знали про це – 39%¹. При цьому 52% обізнаних підтримували членство України в ЄС, і лише 37% – з тих, хто вважав себе не обізнаними [51% молоді Донбасу й Криму ..., 2011]. Опитування у червні-липні 2025 р. показало, що 86% респондентів вважають себе поінформованими про процеси вступу до ЄС [Балачук та Кричківська, 2025].

¹За даними опитувань від 2006, 2008, 2011 рр. [51% молоді Донбасу й Криму ..., 2011].

Така обізнаність не лише впливає на підсилення проєвропейських настроїв, але і сприяє розумінню потреби у здійсненні реформ, пов'язаним із набуттям членства.

У зв'язку з цим одну з найвагоміших ролей у формуванні зовнішньо-політичних преференцій відіграють очікування громадян від вступу до ЄС. До очікувань позитивних змін належить насамперед покращення добробуту, захист прав, боротьба з корупцією. У другій половині 2000-х рр. в українському суспільстві склалися досить стабільні уявлення щодо переваг, які може мати Україна у разі набуття членства в ЄС і які населення вбачало у можливостях вільного пересування за кордон (34,7%), доступі молоді до навчання у європейських університетах (24,3%), підвищенні життєвого рівня (28%). При цьому молодь, порівняно з іншими віковими групами, вбачала більше переваг від євроінтеграції [51% молоді Донбасу й Криму ..., 2011]. У червні – липні 2025 р. найчастіше від членства в ЄС українці очікували кращого майбутнього для дітей (65%), миру (60%), економічного зростання (60%), підвищення якості та рівня життя (59%), зростання можливостей для працевлаштування (58%), подолання корупції (55%), дотримання принципів верховенства права (54%) [Україна майбутнього ..., 2024].

Водночас варто зазначати і про побоювання, пов'язані з наслідками євроінтеграції. У 2006–2011 рр. можливими негативними наслідками вступу України до ЄС, на думку громадян, були еміграція українців (31,1%), імміграція іноземців та "розпродаж країни" (22%), ймовірне погіршення відносин з країнами СНД (22,5%). Найбільше подібні очікування були властиві для Криму та Донбасу, де, до того ж, побоювалися зростання соціального розмежування у зв'язку зі вступом до ЄС (30%), зниження рівня життя (39% опитаних, на відміну від західних областей, де такі перестороги висловлювали 7%), безробіття (30%), "напливу іноземців і розпродажу країни" (27%) [51% молоді Донбасу й Криму ..., 2011]. У 2024 р. не вбачали жодних переваг євроінтеграції всього 2% українців [Україна майбутнього ..., 2024]. У вересні 2025 р. серед головних побоювань респонденти відзначають відтік молоді (48%), експлуатацію природних ресурсів (35%), приплив іммігрантів (31%), зростання бюрократії (30%) [Балачук та Кричківська, 2025]. Водночас, є цікаві дані стосовно євроскептичних настроїв. Перспективу делегування ухвалення важливих рішень Європейському Союзу (яка є однією з основних пересторог євроскептиків у країнах-членах) нейтрально сприймають 28,3% респондентів, радше позитивно – 23,8% та позитивно – 23,0% [Україна майбутнього ..., 2024].

Наступним виокремимо ціннісний або світоглядний чинник, який є доволі істотним і водночас складним для вивчення. У 2013 р. "для того, аби відчувати себе європейцем", громадяни потребували певного рівня матеріального добробуту (59%), правового захисту (40,5%), поваги до цінностей демократії та прав людини (32%), можливості безвізового перетину кордону з ЄС (24,5%). Респонденти усіх вікових груп у всіх регіонах найчастіше зазначають такий чинник, як певний рівень матеріального добробуту. При цьому повага до

цінностей демократії є найбільш актуальною для мешканців західних областей та громадян віком від 30 до 49 років [*Ставлення громадян до ...*, 2013].

Переважно на матеріально-економічні та правові засади спирались симпатії українців до інших європейських країн і у 2021 р., що підкреслювало "дихотомію між цінностями, які „зручні” та „зрозумілі” і цінностями, які „незручні” та „нетрадиційні”" [Котенський, 2021]. Респонденти з усі вікових груп визначали європейські цінності через гідну оплату праці (42–46%), гідні умови праці (38–43%), свободу слова (33–38%), рівність усіх перед законом (31–35%) та права ЛГБТ-спільноти (10–26%). Тобто, за даними опитувань, українці розуміли європейські цінності "через призму верховенства права, економічного процвітання та свободи", сприймаючи їх більшою мірою "через матеріально-економічні та правові категорії, аніж у духовно-культурному та морально-етичному контексті" (коли "для більшості українців вони асоціюються із загальним розумінням соціальної справедливості, порядку та економічного добробуту, а не з інклюзивністю, космополітичністю, відкритістю і толерантністю до інших") [Котенський, 2021].

Сприйняття Європейського Союзу, зокрема у ціннісному вимірі, суттєво трансформувалося після початку повномасштабної війни проти України. По-перше, якщо у 2013 р. 21% населення хоч раз відвідував країни Заходу (держави ЄС, США, Канаду та ін.)², то після лютого 2022 р. переважна частина з понад 8 млн українських біженців виїхала до країн Європейського Союзу. Відтак, після лютого 2022 р., на ставлення до ЄС (як до суспільств країн-членів, так і до національних та наддержавних інституцій) вплинула українська міграція, зокрема ставлення до шукачів притулку у спільнотах, що їх приймає.

Іншим вагомим у сучасних умовах чинником є оцінка того, наскільки західні країни підтримують Україну під час війни. У 2023 р. 73% респондентів заявили, що регулярно отримували інформацію про допомогу Україні від ЄС. Водночас, хоча 75% визнавали таку допомогу корисною, лише 34% вважали її достатньою, 56% вважали допомогу ЄС недостатньою. Загалом, 46% респондентів прагнули допомоги у боротьбі з корупцією, 38% – з притягненням до відповідальності за міжнародні злочини, 33% – допомоги деокупованим територіям, 31% – консультаціях щодо вступу до ЄС [*Ставлення громадян до ...*, 2019].

Оцінюючи ефективність міжнародної підтримки України за шкалою від 1 до 5, опитані оцінили ефективність міжнародної допомоги українським біженцям у середньому як 3,9 бала, фінансової допомоги – 3,8 бала, воєнної допомоги, політичної солідарності та підтримки України на міжнародних майданчиках – 3,7 бала, ефективність сприяння відбудові зруйнованих об'єктів в Україні – 3,3 бала, сприяння здійсненню реформ в Україні – 3,2 бала, найнижче було оцінено ефективність санкцій проти країни-агресорки (3 бали). Окрім того, респонденти відзначили "негативний вплив неспроможності глобальних і

² Найбільше тих, хто був у країнах Заходу – у Західному регіоні України (33%), найменше – серед жителів Сходу України (13%) [*Ставлення громадян до ...*, 2013].

регіональних структур безпеки запобігти ескалації конфліктів на світовій арені, зокрема, зупинити російську агресію". Водночас, як зазначають дослідники Центру Разумкова, порівняно з липнем 2023 р. оцінка ефективності політичної солідарності та підтримки України на міжнародних майданчиках зросла з 3,5 до 3,7 бала, сприяння відбудові зруйнованих об'єктів в Україні – з 2,9 до 3,3 бала, сприяння здійсненню реформ в Україні – з 2,9 до 3,2 бала [Оцінка громадянами зовнішньої ..., 2024a].

У вересні 2024 р. найактуальнішими напрямками підтримки України від Євросоюзу українці вважали боротьбу з корупцією (62%), допомогу деокупованим територіям (43%), супровід у розслідуванні воєнних злочинів (38%) та підтримку справедливого правосуддя (31%) [70% українців вважають ..., 2024]. Опитування Соціологічної групи "Рейтинг" проілюструвало позитивну оцінку підтримки ЄС на деокупованих територіях (48%), визнання ефективності підтримки у розслідуванні воєнних злочинів (38%), проте ефективною підтримку ЄС у протидії корупції вважали лише 24% опитаних [70% українців вважають..., 2024]. За даними від травня 2025 р., 95% респондентів є обізнаними щодо фінансової підтримки ЄС для України і 64% громадян вважають, її ефективною [Опитування громадської думки ..., 2025].

Отже, вагому роль у формуванні проєвропейських настроїв відіграють і особистий досвід перебування в країнах ЄС, і інформаційні кампанії, спрямовані на висвітлення підтримки, як із боку Об'єднання, так і країн-членів, і, безперечно, досвід війни, який змінив сприйняття безпеки, цінностей і стратегічного вибору. Згладжування регіональних і вікових розбіжностей у вираженні зовнішньополітичних преференцій, при цьому, свідчить про формування консолідованої позиції та про зближення політичних ідентичностей, відмінності між якими (зокрема в регіональному вимірі) відігравали суттєву роль у інспірованих виборчими амбіціями політичних протистояннях попереднього періоду. В сучасних умовах трансформація ставлення до ЄС доводить взаємозв'язок між геополітичними і ціннісними орієнтаціями українців та дозволяє стверджувати про європейський вибір як вибір цивілізаційний.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Динаміка суспільної підтримки євроінтеграції України свідчить, що ключовими предикторами змін громадської думки були внутрішньополітичні події, зовнішньополітичні чинники, економічні кризи та безпековий контекст. Внутрішньополітичні події нерідко супроводжувалися активною експлуатацією теми зовнішньополітичних орієнтацій проросійськими політичними силами, які використовували її для посилення суспільних розколів, зокрема у 2004–2005 рр. під час Помаранчевої революції, напередодні президентських виборів 2010 р. та парламентських виборів 2012 р., а також у 2013–2014 рр. у контексті підписання Угоди про асоціацію з ЄС та подій Революції Гідності. Економічні кризи, коли соціально-економічні пріоритети населення зумовлювали другорядність зовнішньополітичного курсу, також суттєво впливали на динаміку суспільних орієнтацій. Водночас безпекова ситуація та процес зближення з ЄС, включно з

наданням військової та фінансової допомоги Україні та інтеграцією українських біженців у приймаючі суспільства із 2022 р., стали вагомими чинниками зміцнення проєвропейських настроїв.

Важливим залишається регіональний вимір. До 2014 р. підтримка євроінтеграції переважала у Західному і Центральному регіонах України, тоді як на Сході та Півдні домінували проросійські інтеграційні орієнтації. Після 2014 р. поступово зростала підтримка європейського курсу навіть у традиційно скептичних регіонах, а після 2022 р. регіональні розбіжності значною мірою нівелювалися: у всіх регіонах понад 70% населення висловили підтримку членства України в Євросоюзі. Донедавна значущими чинниками громадської думки залишались і вікові особливості. Попри фрагментарність наявних даних, результати соціологічних опитувань свідчать, що вік та рівень освіти справляли суттєвий вплив на ставлення до євроінтеграції і лише зараз відповідний розподіл зменшується.

Загалом отримані результати демонструють, що революційні події, політичні трансформації та економічні кризи, хоча і справляють істотний вплив на суспільні орієнтації, проте не завжди відображають довготривалі зміни у ціннісних установках. Сьогодні основним чинником консолідації проєвропейських орієнтацій залишаються безпекові виклики, зокрема війна. Саме повномасштабна війна Росії проти України, яка стала визначальним консолідуючим чинником, спричинила стрімке підвищення суспільної підтримки членства України в ЄС, що залишалася стабільно високою навіть попри певні коливання у 2024 р. Водночас на ставлення громадян впливають оцінка зовнішньої підтримки України з боку західних держав та міжнародних організацій, а також очікування від внутрішніх реформ. Очікування українців від членства в ЄС залишаються високими: передусім це надії на економічне зростання, підвищення стандартів життя, реформування політичних інституцій та зміцнення верховенства права. Разом із цим зберігаються і певні побоювання, серед яких можливі обмеження суверенітету, ускладнення для малого бізнесу, інтенсифікація трудової міграції та ризики культурної уніфікації. При цьому врахування як ролі суспільних очікувань, так і впливу економічного, зовнішньополітичного та безпекового контексту є важливим для формування інформаційних кампаній і державної комунікаційної політики, спрямованої на підтримку сталого рівня суспільної підтримки євроінтеграції, що своєю чергою забезпечує легітимність та ефективність реформ, пов'язаних із набуттям членства в ЄС.

Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз динаміки громадської думки в умовах війни та повоєнної відбудови з урахуванням ціннісно-психологічних і соціокультурних чинників, що дозволить комплексно оцінити консолідуючий потенціал європейської інтеграції.

Бібліографічні посилання

- 51% молоді Донбасу й Криму хочуть в ЄС: опитування. (2011, Грудень 15). УНІАН. <https://www.unian.ua/politics/583096-51-molodi-donbasu-y-krimu-hochut-v-es-opituvannya.html>
- 70% українців вважають підтримку ЄС у боротьбі з корупцією неефективною. (2024, Жовтень 28). Європейська правда. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/10/28/7197179/>
- Балачук, І. (2022, Липень 1). 90% українців хочуть вступу в ЄС, 73% – в НАТО – опитування. *Українська правда*. www.pravda.com.ua/news/2022/07/1/7355770/
- Балачук, І., & Кричківська, У. (2025, Вересень 23). Більшість українців за вступ до Євросоюзу – Transparency International. *Українська правда*. <https://www.pravda.com.ua/news/2025/09/23/7532115/>
- Виміри ставлення до ЄС і НАТО: Результати опитувань. (2025, Січень 14). КМІС. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1468&page=1>
- Волянська, А. (2024, Грудень 23). Майже 70% українців підтримують вступ до ЄС: результати опитування. *Українські Національні Новини (УНН)*. <https://unn.ua/news/maizhe-70percent-ukraintsiv-pidtrymuiut-vstup-do-yes-rezultaty-opituvannya>
- Головаха, Є. (2008). Терни на шляху євроінтеграції українського суспільства. *Вісник Національної академії наук України*, (10), 33–45. <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/visnyk/article/view/4031>
- Головаха, Є. (2021). *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 30 років незалежності*. Київ: Інститут соціології НАН України. <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/monitoring-2021-bez-dodatkov.pdf>
- Горбачик, А. (2021). Зовнішньополітичні орієнтації українців: поляризація за роки незалежності. В *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*, 8(22) (с. 305–311). Київ: Інститут соціології НАН України.
- Громадяни України хочуть і в ЄС, і в ЄЕП – опитування. (2015, Лютий 16). УНІАН. <https://www.unian.ua/society/331281-gromadyani-ukrajini-hochut-i-v-es-i-v-eep-opituvannya.html>
- Грушецький, А. (2023, Жовтень 18). Значення членства в ЄС для українців, пріоритетність вступу до ЄС чи НАТО: результати телефонного опитування. *КМІС*. <https://www.kiis.com.ua/?cat=reports&id=1303&lang=ukr&page=1>
- Євроінтеграція України: досвід сусідів та перспективи об'єднання суспільства. (2014). Фонд "Демократичні ініціативи" ім. Ілька Кучеріва. <https://dif.org.ua/article/stavlennya-gromadskosti-do-evropeyskoi-integratsii-ukraini>
- Злобіна, О. Г., Шульга, М. О., Бевзенко, Л. Д., Бойко, Н. Л., Зоткін, А. О., Мартинюк, І. О., Резнік, О. С., Соболева, Н. І., & Паращевін, М. А. (2016). *Соціально-психологічні чинники інтеграції українського соціуму*. Київ: Інститут соціології НАН України. <https://isnasu.org.ua/assets/files/books/2016/leshch-socio-psy-factors-a5-16-01-2017.pdf>
- Зовнішньополітичні орієнтації громадян України, оцінка зовнішньої політики влади, ставлення до іноземних держав та політиків (лютий – березень 2023 р.). (2023, Квітень 4). Разумков Центр. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni>

doslidzhennia/zovnishnopolitychni-orientatsii-gromadian-ukrainy-otsinka-zovnishnoi-polityky-vlady-stavlennia-do-inozemnykh-derzhav-ta-politykiv-liutyi-berezen-2023r

Зовнішньополітичні орієнтації громадян України. (2016, Вересень 27). Разумков Центр. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zovnishnopolitychni-orientatsii-gromadian-ukrainy>

Іванюк, І. В., & Паращенко, Л. І. (2023). Виявлення очікувань щодо висвітлення євроінтеграції України у процесі парламентської просвіти: результати дослідження. *Імідж сучасного педагога*, 6(219), 5–9. <https://isp.pano.pl.ua/article/view/312029>

Козловець, М. А. (2025). Трансформація морально-правової культури в контексті глобалізаційних змін. *Вісник гуманітарних наук*, 7–8(11–12), 112–118. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17003380>

Костенко, А. (2018). Інформаційно-комунікативні стратегії євроінтеграції в Україні. *Грані*, 21(11), 70–77. <https://doi.org/10.15421/1718154>

Костіна, І. (2024, Грудень 23). 69% українців вважають найкращим інтеграційним напрямом для України вступ до ЄС. *Європейська правда*. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/12/23/7201250/>

Котенський, А. (2021, Жовтень 1). Чому українці підтримують європейський вибір – дослідження. *Львівський портал*. <https://portal.lviv.ua/news/2021/10/01/chomu-ukraintsi-pidtrymuiut-ievropejskyj-vybir-doslidzhennia>

Куркіна, С. В., & Журавльов, В. М. (2021). Євроінтеграція як чинник соціально-економічних та освітніх реформ в Україні. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*, 88(1), 8–20. <https://osvita.eeipsy.org/index.php/eeip/article/view/osvita.2021.88.01>

Марчук, В. (2024). Європейська інтеграція України: політичний і безпековий виміри. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*, 17, 106–114. <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/121>

Міжнародний республіканський інститут. (2024, Червень 5). Більшість українців підтримують вступ України до НАТО та ЄС — опитування IRI. *Українські Національні Новини (УНН)*. <https://unn.ua/news/bilshist-ukraintsiv-pidtrymuiut-vstup-ukrainy-do-nato-ta-yes-opytuvannia-iri>

Мищенко, М. & Пугач, А. (2024). Геокультурні трансформації українців у процесі європейської інтеграції. *Міжнародні відносини та дипломатія*, (13), 130–146. <https://doi.org/10.31866/2616-745X.13.2024.306905>

Опитування громадської думки: більшість українців вважають відносини між Україною та ЄС хорошими й проголосували б за вступ до Євросоюзу. (2025, Вересень 2). EU NEIGHBOURS east. <https://euneighbourseast.eu/uk/news/opinion-polls/opytuvannya-gromadskoyi-dumky-bilshist-ukrayincziv-vvazhayut-vidnosyny-mizh-ukrayinoyu-ta-yes-horoshymy-j-progolosuvaly-b-za-vstup-do-eyvrosoyuzu/>

Оцінка громадянами зовнішньої політики влади, ефективності міжнародної підтримки та впливу зовнішньополітичних чинників на Україну (січень 2024 р.). (2024, Лютий 28). Разумков Центр. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-zovnishnoi-polityky-vlady>

efektyvnosti-mizhnarodnoi-pidtrymky-ta-vplyvu-zovnishnopolitychnykh-chynnykiv-na-ukrainu-sichen-2024r

Оцінка громадянами ситуації та процесів, що відбуваються в країні: Ставлення до вступу до Європейського Союзу та НАТО (листопад – грудень 2021 р.). (2021, Грудень 24). Разумков Центр. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-ta-protseviv-shcho-vidbuvauiutsia-v-kraini-stavlennia-do-vstupu-do-yevropeiskogo-soiuzu-ta-nato-lystopad-gruden-2021r>

Паніна, Н. В. (2005). *Українське суспільство 1994–2005: соціологічний моніторинг*. Київ: ТОВ "Видавництво Софія". <https://search.nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=S&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21ALL=%3C.%3EID%3DUKR0009440%3C.%3E&S21CNR=20&S21FMT=fullwebr&S21REF=2&S21STN=1>

Пархоменко, Н. (2012). Медіа-відображення візово-міграційних проблем: євроінтеграційний контекст. *Українознавчий альманах*, 8, 228–231. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2012_8_8

Підсумки–2019: громадська думка. (2020, Січень 10). Разумков Центр. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pidsumky2019-gromadska-dumka>

Підтримка громадянами вступу України до Європейського Союзу та НАТО. Ставлення до іноземних держав. Ставлення до мирних переговорів (вересень 2024 р.). (2024, Жовтень 24). Разумков Центр. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pidtrymka-gromadianamy-vstupu-ukrainy-do-yevropeiskogo-soiuzu-ta-nato-stavlennia-do-inozemnykh-derzhav-stavlennia-do-myrnykh-peregovoriv-veresen-2024r>

Резнік, О. (2022, Серпень 30). Євроінтеграційні прагнення українців: від амбівалентності до увиразнення. *Фонд "Демократичні ініціативи" ім. Ілька Кучеріва*. <https://dif.org.ua/article/evrointegratsiyni-pragnennya-ukraintsiv-vid-ambivalentnosti-do-uviraznennya>

Русakov, С. С. (2025). Європейська інтеграція як ціннісно-культурний виклик воєнного часу. *Альманах "Культура і суспільство"*, 2, 56–70. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.2.56>

Рябчук, М. (2019). *Долання амбівалентності: дихотомія української національної ідентичності — історичні причини та політичні наслідки*. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/dolannia_ambivalentnosti.pdf

Сокур, О. В. (2015). Європейська інтеграція: теоретичні засади та еволюція поглядів. *Актуальні проблеми політики*, 55, 50–58.

Ставлення громадськості до європейської інтеграції України. (2013, Червень 27). Фонд "Демократичні ініціативи" ім. Ілька Кучеріва. <https://dif.org.ua/article/stavlennya-gromadskosti-do-evropeyskoi-integratsii-ukraini>

Ставлення громадян до вступу України до Європейського Союзу (березень 2021 р.). (2021, Березень 23). Разумков Центр. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-do-vstupu-ukrainy-do-yevropeiskogo-soiuzu-berezen-2021r>

- Ставлення громадян до європейської інтеграції України. (2019). КМІС. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1307>
- Ставлення громадян до основних напрямів зовнішньої політики України. (2010, Березень 25). НІДС. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/stavlennya-gromadyan-do-osnovnikh-napryamiv-zovnishnoi-politiki>
- Сьоме загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни (30–31 березня 2022 р.). (2022, Квітень 5). Соціологічна група "Рейтинг". https://ratinggroup.ua/research/ukraine/sedmoj_obschenacionalnyy_opros_ukraina_v_usloviyah_voyny_30-31_marta_2022.html
- Тринадцяте загальнонаціональне опитування: Зовнішньополітичні орієнтації (18–19 червня 2022 р.). (2022, Червень 20). Соціологічна група "Рейтинг". https://ratinggroup.ua/research/ukraine/trinadcatyy_obschennacionalnyy_opros_vneshnepoliticheskie_orientacii_18-19_iunya_2022.html
- Україна майбутнього: вступ до ЄС, повоєнна відбудова, екологічні проблеми та енергетична незалежність очима пересічного українця. (2024, Березень 28). Укрінформ <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3845419-ukraina-majbutnogo-vstup-do-es-povoenna-vidbudova-ekologichni-problemi-ta-energetichna-nezaleznist-ocima-peresicnogo-ukrainca.html>
- Фахурдінова, М. (2023, Січень 12). Так – реформам, ні – поступкам щодо НАТО: як велика війна змінила настрої українців. *Європейська правда*. <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/01/12/7153983/>
- Фесенко, В. (2011, Вересень 15). Що змінилося за 20 років. *Українська правда*. <https://www.pravda.com.ua/articles/2011/09/15/6586016/>
- Худавердієва, В. (2022). Аспекти європейської ідентичності держави у контексті зовнішньополітичного вибору України та євроінтеграційних процесів. *Політикус*, 4(2), 112120. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.17>. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.17>
- Чекаленко, Л. (2016). Фактори європейської ідентичності у світлі ситуації в Україні. *Європейські історичні студії КНУ імені Тараса Шевченка*, (3), 43–56. <http://doi.org/10.17721/2524-048X.2016.03.43-56>
- Шульга, М. О. (Упоряд.). (2009). *Геополітичні орієнтації населення і безпека України: За даними соціологів*. Київ: ТОВ "Друкарня „Бізнесполіграф"". https://isnasu.org.ua/assets/files/books/soc-ps/shulga_gonbu.pdf
- Юнусова, Ю. О. (2005). *Комунікативний простір релігії в європейській культурі*. (Автореф. дис... канд. філософ. наук). ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Харків.
- Malaj, D. (2023). The Influence of European Identity on Integration Efforts. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, 10(2), 89–89.
- Nosova, O. (2023). Assessment of Ukrainians' perceptions toward European Union values: Empirical results. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University Economic Series*, (104), 45–57. <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2023-104-06>

- Onuch, O. (2024). Ukrainians' Unwavering Path Toward the EU. *Carnegie Endowment for International Peace*. <https://carnegieendowment.org/research/2024/06/13/ukrainians-unwavering-path-toward-eu>
- Palagnyuk, Y. (2025). Public opinion in Ukraine on European integration during Russia's war against Ukraine. *Przegląd Politologiczny*, (1), 115–127. <https://doi.org/10.14746/pp.2025.30.1.7>
- Ukrainians' attitudes toward European integration*. (2018, November 7). Razumkov Centre. <https://razumkov.org.ua/en/articles/ukraine-on-the-path-to-the-eu-citizens-opinions-and-hopes>
- Wolczuk, K. (2023). Overcoming EU Accession Challenges in Eastern Europe: Avoiding Purgatory. *Carnegie Endowment for International Peace*. <https://carnegieendowment.org/research/2023/06/28/overcoming-eu-accession-challenges-in-eastern-europe-avoiding-purgatory>

References

- 51% *molodi Donbasu y Krymu khochut v YeS: opytuvannia* [51% of young people in Donbas and Crimea want to join the EU: survey]. (2011, December 15). UNIAN. <https://www.unian.ua/politics/583096-51-molodi-donbasu-y-krimu-hochut-v-es-opituvannya.html> [in Ukrainian].
- 70% *ukraintsiv vvazhaiut pidtrymku YeS u borotbi z koruptsiieiu neefektyvnoiu* [70% of Ukrainians consider EU support in combating corruption ineffective]. (2024, October 28). *Yevropeiska pravda*. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/10/28/7197179/> [in Ukrainian].
- Balachuk, I. (2022, Lypen 1). 90% *ukraintsiv khochut vstupu v YeS*, 73% – *v NATO – opytuvannia* [90% of Ukrainians want EU membership, 73% – NATO – survey]. *Ukrainska pravda*. www.pravda.com.ua/news/2022/07/1/7355770/ [in Ukrainian].
- Balachuk, I., & Krychkowska, U. (2025, Veresen 23). Bilshist *ukraintsiv za vstup do Yevrosoiuzu – Transparency International* [Most Ukrainians support EU accession – Transparency International]. *Ukrainska pravda*. <https://www.pravda.com.ua/news/2025/09/23/7532115/> [in Ukrainian].
- Chekalenko, L. (2016). Faktory *yevropeys'koyi identychnosti u svitli sytuatsiyi v Ukrayini* [Factors of European identity in light of the situation in Ukraine]. *Yevropeiski istorychni studii KNU imeni Tarasa Shevchenka*, (3), 43–56. <http://doi.org/10.17721/2524-048X.2016.03.43-56> [in Ukrainian].
- Fakhurdinova, M. (2023, Sichen 12). Tak – *reformam*, ni – *postupkam shchodo NATO*: yak velyka viina zminyla nastroi *ukraintsiv* [Yes to reforms, no to steps toward NATO: How the great war changed Ukrainians' attitudes]. *Yevropeiska pravda*. <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/01/12/7153983/> [in Ukrainian].
- Fesenko, V. (2011, Veresen 15). Shcho *zminylosia za 20 rokiv* [What has changed in 20 years]. *Ukrainska pravda*. <https://www.pravda.com.ua/articles/2011/09/15/6586016/> [in Ukrainian].

- Holovakha, Ye. (2008). Terny na shliakhu yevrointehratsii ukrainskoho suspilstva [Thorns on the path of European integration of Ukrainian society]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, (10), 33–45. <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/visnyk/article/view/4031> [in Ukrainian].
- Holovakha, Ye. (2021). *Ukrainske suspilstvo: monitorynh sotsialnykh zmin. 30 rokiv nezalezhnosti* [Ukrainian society: monitoring social change. 30 years of independence]. Kyiv: Instytut sotsiologii NAN Ukrainy. <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/monitoring-2021-bez-dodatkov.pdf> [in Ukrainian].
- Horbachyk, A. (2021). Zovnishnopolitychni oriiantatsii ukraintsiv: poliaryzatsiia za roky nezalezhnosti [Foreign policy orientations of Ukrainians: polarization during the years of independence]. In *Ukrainske suspilstvo: monitorynh sotsialnykh zmin*, 8(22) (s. 305–311). Kyiv: Instytut sotsiologii NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Hromadiany Ukrainy khochut i v YeS, i v YeEP – opytuvannia [Citizens of Ukraine want both the EU and the EEU – survey]. (2015, February 16). UNIAN. <https://www.unian.ua/society/331281-gromadyani-ukrajini-hochut-i-v-es-i-v-eep-opituvannya.html> [in Ukrainian].
- Hrushetskyi, A. (2023, Zhovten 18). Znachennia chlenstva v YeS dlia ukraintsiv, priorytetnist vstupu do YeS chy NATO: rezultaty telefonnoho opytuvannia [The importance of EU membership for Ukrainians, priority of joining the EU or NATO: results of a telephone survey]. *KMIS*. <https://www.kiis.com.ua/?cat=reports&id=1303&lang=ukr&page=1> [in Ukrainian].
- Ivaniuk, I. V., & Parashchenko, L. I. (2023). Vyiavlennia ochikuvan shchodo vysvitlennia yevrointehratsii Ukrainy u protsesi parlamentskoi prosvity: rezultaty doslidzhennia [Identifying expectations regarding coverage of Ukraine's European integration in parliamentary education: research results]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*, 6(219), 5–9. <https://isp.pano.pl.ua/article/view/312029> [in Ukrainian].
- Khudaverdieva, V. (2022). *Aspekty yevropeiskoi identychnosti derzhavy u konteksti zovnishnopolitychnoho vyboru Ukrainy ta yevrointehratsiinykh protsesiv* [Aspects of European identity of the state in the context of Ukraine's foreign policy choice and European integration processes]. *Politicus*, 4(2), 112120. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.17> [in Ukrainian].
- Kostenko, A. (2018). Informatsiino-komunikatyvni stratehii yevrointehratsii v Ukraini [Information and communication strategies of European integration in Ukraine]. *Hrani*, 21(11), 70–77. <https://doi.org/10.15421/1718154> [in Ukrainian].
- Kostina, I. (2024, Hruden 23). 69% ukraintsiv vvazhaiut naikrashchym intehratsiinyim napriamom dlia Ukrainy vstup do YeS [69% of Ukrainians consider EU accession the best integration path for Ukraine]. *Yevropeiska pravda*. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/12/23/7201250/> [in Ukrainian].
- Kotenskyi, A. (2021, Zhovten 1). Chomu ukraintsi pidtrymuiut yevropeyskyi vybir – doslidzhennia. *Lvivskyi portal*. <https://portal.lviv.ua/news/2021/10/01/chomu-ukraintsi-pidtrymuiut-ievropejskyj-vybir-doslidzhennia> [in Ukrainian].
- Kozlovets, M. A. (2025). Transformatsiia moralno-pravovoi kultury v konteksti hlobalizatsiinykh zmin [Transformation of moral and legal culture in the context of globalization]

- changes]. *Visnyk humanitarnykh nauk*, 7–8(11–12), 112–118. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17003380> [in Ukrainian].
- Kurkina, S. V., & Zhuravlov, V. M. (2021). Yevrointehratsiia yak chynnyk sotsialno-ekonomichnykh ta osvitnikh reform v Ukraini [European integration as a factor of socio-economic and educational reforms in Ukraine]. *Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehratsii do yevropeiskoho osvitnoho prostoru. Seriia: Politolohiia*, 88(1), 8–20. <https://osvita.eeipsy.org/index.php/eeip/article/view/osvita.2021.88.01> [in Ukrainian].
- Malaj, D. (2023). The Influence of European Identity on Integration Efforts. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, 10(2), 89–89.
- Marchuk, V. (2024). Yevropeiska intehratsiia Ukrainy: politychnyi i bezpekovi vymiry [European integration of Ukraine: political and security dimensions]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Seriia: Politolohiia*, 17, 106–114. <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/121> [in Ukrainian].
- Mishchenko, M. & Puhach, A. (2024). Heokulturni transformatsii ukraintziv u protsesi yevropeiskoi intehratsii [Geocultural transformations of Ukrainians in the process of European integration]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*, (13), 130–146. <https://doi.org/10.31866/2616-745X.13.2024.306905> [in Ukrainian].
- Mizhnarodnyi respublikanskyi instytut. (2024, Cherven 5). Bilshist ukraintziv pidtrymuiut vstup Ukrainy do NATO ta YeS – opytuvannia [The majority of Ukrainians support Ukraine's accession to NATO and the EU – survey]. *Ukrainski Natsionalni Novyny (UNN)*. <https://unn.ua/news/bilshist-ukraintziv-pidtrymuiut-vstup-ukrainy-do-nato-ta-yes-opytuvannia-iri> [in Ukrainian].
- Nosova, O. (2023). Assessment of Ukrainians' perceptions toward European Union values: Empirical results. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University Economic Series*, (104), 45–57. <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2023-104-06>
- Onuch, O. (2024). Ukrainians' Unwavering Path Toward the EU. *Carnegie Endowment for International Peace*. <https://carnegieendowment.org/research/2024/06/13/ukrainians-unwavering-path-toward-eu>
- Opytuvannia hromadskoi dumky: bilshist ukraintziv vvazhaiut vidnosyny mizh Ukrainoiu ta YeS khoroshymy y proholosuvaly b za vstup do Yevrosoiuzu* [Public opinion survey: the majority of Ukrainians consider relations between Ukraine and the EU to be good and would vote for joining the European Union]. (2025, Veresen 2). EU NEIGHBOURS east. <https://euneighbourseast.eu/uk/news/opinion-polls/opytuvannya-gromadskoyi-dumky-bilshist-ukrayincziv-vvazhayut-vidnosyny-mizh-ukrayinoyu-ta-yes-horoshymy-j-progolosuvaly-b-za-vstup-do-yevrosoyuzu/> [in Ukrainian].
- Otsinka hromadianamy sytuatsii ta protsesiv, shcho vidbuvaiutsia v kraini: Stavlennia do vstupu do Yevropeiskoho Soiuzu ta NATO (lystopad – hruden 2021 r.)* [Citizens' assessment of the situation and processes taking place in the country: Attitudes toward joining the European Union and NATO (November – December 2021)]. (2021, Hruden 24). Razumkov Tsentr. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-ta-protsesiv-shcho-vidbuvaiutsia-v-kraini-stavlennia-do-vstupu-do-yevropeiskoho-soiuzu-ta-nato-lystopad-gruden-2021r> [in Ukrainian].

- Otsinka hromadianamy zovnishnoi polityky vlady, efektyvnosti mizhnarodnoi pidtrymky ta vplyvu zovnishnopolitychnykh chynnykiv na Ukrainu (sichen 2024 r.)* [Citizens' assessment of the government's foreign policy, the effectiveness of international support, and the impact of foreign policy factors on Ukraine]. (2024, Lytui 28). Razumkov Tsentr. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-zovnishnoi-polityky-vlady-efektyvnosti-mizhnarodnoi-pidtrymky-ta-vplyvu-zovnishnopolitychnykh-chynnykiv-na-ukrainu-sichen-2024r> [in Ukrainian].
- Palagnyuk, Y. (2025). Public opinion in Ukraine on European integration during Russia's war against Ukraine. *Przegląd Politologiczny*, (1), 115–127. <https://doi.org/10.14746/pp.2025.30.1.7>
- Panina, N. V. (2005). *Ukrainske suspilstvo 1994–2005: sotsiologichni monitorynh* [Ukrainian society 1994–2005: sociological monitoring]. Kyiv: TOV "Vydavnytstvo Sofia". <https://search.nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=S&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21ALL=%3C.%3EID%3DUKR0009440%3C.%3E&S21CNR=20&S21FMT=fullwebr&S21REF=2&S21STN=1> [in Ukrainian].
- Parkhomenko, N. (2012). Media-vidobrazhennia vizovo-mihratsiinykh problem: yevrointehratsiinyi kontekst [Media representation of visa and migration issues: the European integration context]. *Ukrainoznavchyi almanakh*, 8, 228–231. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2012_8_58 [in Ukrainian].
- Pidsumky-2019: hromadska dumka* [Results of 2019: public opinion]. (2019, Sichen 10). Razumkov Tsentr. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pidsumky2019-gromadska-dumka> [in Ukrainian].
- Pidtrymka hromadianamy vstupu Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu ta NATO. Stavlennia do inozemnykh derzhav. Stavlennia do myrnykh perehovoriv (veresen 2024 r.)* [Public support for Ukraine's accession to the European Union and NATO. Attitudes toward foreign countries. Attitudes toward peace negotiations]. (2024, Zhovten 24). Razumkov Tsentr. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pidtrymka-gromadianamy-vstupu-ukrainy-do-yevropeiskoho-soiuzu-ta-nato-stavlennia-do-inozemnykh-derzhav-stavlennia-do-myrnykh-peregovoriv-veresen-2024r> [in Ukrainian].
- Reznik, O. (2022, Serpen 30). Yevrointehratsiini prahnenia ukraintsiv: vid ambivalentnosti do uvyraznennia [European integration aspirations of Ukrainians: from ambivalence to clarity]. *Fond "Demokratychni initsiatyvy" im. Ilka Kucheriva*. <https://dif.org.ua/article/evrointegratsiyni-pragnennya-ukraintsiv-vid-ambivalentnosti-do-uvyraznennya> [in Ukrainian].
- Riabchuk, M. (2019). *Dolannia ambivalentnosti: dykhotomiia ukrainskoi natsionalnoi identychnosti – istorychni prychny ta politychni naslidky* [Overcoming ambivalence: the dichotomy of Ukrainian national identity – historical causes and political consequences]. Kyiv: Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/dolannia_ambivalentnosti.pdf [in Ukrainian].
- Rusakov, S. S. (2025). *Yevropeiska intehratsiya yak tsinnisno-kulturnyi vyklyk voiennoho chasu* [European integration as a value-cultural challenge in wartime]. *Almanakh "Kultura i suspilstvo"*, 2, 56–70. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.2.56> [in Ukrainian].

- Shulha, M. O. (Uporiad.). (2009). *Heopolitychni oriiientatsii naseleennia i bezpeka Ukrainy: Za danymy sotsiologiv* [Geopolitical orientations of the population and Ukraine's security: According to sociological data]. Kyiv: TOV "Drukarnia „Biznespolihraf”" https://isnasu.org.ua/assets/files/books/soc-ps/shulga_gonbu.pdf [in Ukrainian].
- Siedme zahalnonatsionalne opytuvannia: Ukraina v umovakh viiny (30–31 bereznia 2022 r.)* [The seventh national poll: Ukraine during the war (March 30–31, 2022)]. (2022, April 5). Sotsiologichna hrupa "Reitynh". https://ratinggroup.ua/research/ukraine/sedmoy_obschenacionalnyy_opros_ukraina_v_usloviyah_voyny_30-31_marta_2022.html [in Ukrainian].
- Sokur, O. V. (2015). *Yevropeiska intehtratsiya: teoretychni zasady ta evoliutsiia pohliadiv* [European integration: theoretical foundations and evolution of views]. *Aktualni problemy polityky*, 55, 50–58 [in Ukrainian].
- Stavlennia hromadian do osnovnykh napriamiv zovnishnoi polityky Ukrainy* [Citizens' attitudes toward the main directions of Ukraine's foreign policy]. (2010, Berezen 25). NISD. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/stavlennya-gromadyan-do-osnovnykh-napriamiv-zovnishnoi-politiki> [in Ukrainian].
- Stavlennia hromadian do vstupu Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu (berezen 2021 r.)* [Citizens' attitudes toward Ukraine's accession to the European Union]. (2021, Berezen 23). Razumkov Tsent. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-do-vstupu-ukrainy-do-yevropeiskogo-soiuzu-berezen-2021r> [in Ukrainian].
- Stavlennia hromadian do yevropeiskoi intehtratsii Ukrainy* [Citizens' attitudes towards European integration of Ukraine]. (2019). KMIS. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1307> [in Ukrainian].
- Stavlennia hromadskosti do yevropeiskoi intehtratsii Ukrainy* [Public attitudes toward Ukraine's European integration]. (2013, June 27). Fond "Demokratychni initsiatyvy imeni Ilka Kucheriva". <https://dif.org.ua/article/stavlennya-gromadskosti-do-evropeyskoi-integratsii-ukraini> [in Ukrainian].
- Trynadtsiate zahalnonatsionalne opytuvannia: Zovnishnopolitychni oriiientatsii (18–19 chervnia 2022 r.)* [Thirteenth national survey: Foreign policy orientations (June 18–19, 2022)]. (2022, Cherven 20). Sotsiologichna hrupa "Reitynh". <https://www.ratinggroup.ua/news/trinadcatyy-obschenacionalnyy-opros-vneshnepoliticheskie-orientacii-18-19-iyunya-2022> [in Ukrainian].
- Ukraina maibutnoho: vstup do YeS, povoienna vidbudova, ekolohichni problemy ta enerhetychna nezalezhnist ochyma peresichnoho ukraintsia* [Ukraine of the future: EU accession, postwar reconstruction, environmental issues, and energy independence through the eyes of the average Ukrainian]. (2024, Berezen 928). Ukrinform. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3845419-ukraina-majbutnogo-vstup-do-es-povoenna-vidbudova-ekologichni-problemi-ta-energetichna-nezaleznist-ocima-peresichnogo-ukrainca.html> [in Ukrainian].
- Ukrainians' attitudes toward European integration*. (2018, November 7). Razumkov Centre. <https://razumkov.org.ua/en/articles/ukraine-on-the-path-to-the-eu-citizens-opinions-and-hopes>

- Volianska, A. (2024, Hruden 23). Maizhe 70% ukrainsiv pidtrymuiut vstup do YeS: rezultaty opytuvannia [Almost 70% of Ukrainians support EU accession: survey results]. *Ukrainski Natsionalni Novyny (UNN)*. <https://unn.ua/news/maizhe-70percent-ukrainsiv-pidtrymuiut-vstup-do-yes-rezultaty-opytuvannia> [in Ukrainian].
- Vymiry stavlennia do YeS i NATO: Rezultaty opytuvan [Dimensions of attitudes toward the EU and NATO: survey results]. (2025, Sichn 14). KMIS. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1468&page=1> [in Ukrainian].
- Wolczuk, K. (2023). Overcoming EU Accession Challenges in Eastern Europe: Avoiding Purgatory. *Carnegie Endowment for International Peace*. <https://carnegieendowment.org/research/2023/06/28/overcoming-eu-accession-challenges-in-eastern-europe-avoiding-purgatory>
- Yevrointehratsiia Ukrainy: dosvid susidiv ta perspektyvy ob'iednannia suspilstva. (2014). Fond "Demokratychni initsiatyvy imeni Ilka Kucheryva". <https://dif.org.ua/article/stavlennya-gromadskosti-do-evropeyskoi-integratsii-ukraini> [in Ukrainian].
- Yunusova, Yu. O. (2005). Komunikatyvnyi prostir religii v yevropeiskii kulturi [The communicative space of religion in European culture]. (Avtoref. dys... kand. filosof. nauk). KhNU im. V. N. Karazina. Kharkiv.
- Zlobina, O. H., Shulha, M. O., Bevzenko, L. D., Boiko, N. L., Zotkin, A. O., Martyniuk, I. O., Reznik, O. S., Sobolieva, N. I., & Parashchevin, M. A. (2016). *Sotsialno-psykholohichni chynnyky intehtatsii ukrainskoho sotsiumu* [Socio-psychological factors of Ukrainian society integration]. Kyiv: Instytut sotsiologii NAN Ukrainy. <https://isnasu.org.ua/assets/files/books/2016/leshch-socio-psy-factors-a5-16-01-2017.pdf> [in Ukrainian].
- Zovnishnopolitychni oriientsatsii hromadian Ukrainy [Foreign policy orientations of Ukrainian citizens]. (2016, Veresen 27). Razumkov Tsentr. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zovnishnopolitychni-oriientsatsii-gromadian-ukrainy> [in Ukrainian].
- Zovnishnopolitychni oriientsatsii hromadian Ukrainy, otsinka zovnishnoi polityky vlady, stavlennia do inozemnykh derzhav ta politykiv (liutyi – berezen 2023 r.) [Foreign policy orientations of Ukrainian citizens, assessment of the government's foreign policy, and attitudes toward foreign countries and politicians]. (2023, April 4). Razumkov Tsentr. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zovnishnopolitychni-oriientsatsii-gromadian-ukrainy-otsinka-zovnishnoi-polityky-vlady-stavlennia-do-inozemnykh-derzhav-ta-politykiv-liutyi-berezen-2023r> [in Ukrainian].